

ENTREVISTA

José Saramago

Narrador portuguès

EP. *¿El Nobel li ha servit com a altaveu per ser escoltat? Abans de rebre'l, assegurava que aquest premi no canviava res, a banda del compte bancari del guanyador.*

JS. El Nobel amplifica les meves paraules, però jo ja parlava abans. D'ençà que sóc conscient de la meua responsabilitat pública, he intentat exercir-la. Abans que escriptor sóc ciutadà, i m'expresso com a ciutadà. Si fos un metge i hagués de parlar de medicina, tindria dues opcions: parlar dels meus malalts i de la meua competència científica per curar-los, o parlar dels problemes mundials relacionats amb les malalties. Com a escriptor, podria parlar només de la meua obra, però prefereixo anar més enllà.

EP. *Aquesta gira la fa per interessos editorials, o sigui, comercials. L'economia determina fins i tot l'agenda d'un escriptor crític amb el poder econòmic com vostè. ¿És impossible viure'n al marge?*

JS. Només podem viure a dins del sistema o no tan a dins. Els marginats també viuen dins del sistema, formen part de les conseqüències negatives del sistema. L'única possibilitat per escapar del sistema seria anar-se'n a viure a una illa deserta, si és que encara en queden. Tampoc sóc el primer escriptor que emprèn una gira de promoció, ho fan cada dia molts autors d'arreu del món. En el meu cas, estic visitant tants països forçat per les circumstàncies: hi havia molta expectació pel fet de ser la meua primera novel·la després del Nobel. Compleixo les obligacions contretes amb l'editorial, però no em limito a promocionar la novel·la. Si haig de parlar durant una hora, parlo deu minuts sobre la novel·la i dedico la resta del temps a parlar de l'economia mundial, la política mundial i la injustícia social. Ningú pot dir que sóc un autor interessat únicament en el meu llibre. M'interessa que els meus llibres es vinguin, perquè visc del que escric, però aquesta no és l'única preocupació que tinc.

EP. *¿La globalització és una nova forma de totalitarisme més subtil i, justament per això, més perillosa?*

JS. No té res de subtil. El capitalisme autoritari no actua amb cap subtilesa. Si no es tanca la gent a la presó ni es censuren els mitjans de comunicació és perquè ja no és necessari. Però són molt pocs els que decideixen aturar-se a pensar què està passant. Ens porten cap a no sabem on per un camí que no sabem quin és.

EP. *¿Què guanyem a canvi de deixar-nos portar sense demanar explicacions?*

CRISTINA CALDERER

JS. A una part dels habitants dels països desenvolupats (no pas als sis mil milions d'habitants del planeta) ens han promès la felicitat a la terra, una felicitat que es pot comprar. El malbaratament de recursos i la producció de béns totalment inútils han creat la il·lusió de prosperitat. Nosaltres som una minoria. A la resta, aquesta suposada felicitat no els arribarà mai. Tenim el nivell de vida que tenim a costa d'una majoria de persones que viuen sota mínims.

EP. *L'obrador de Cipriano Algor simbolitza tot allò que es perd. ¿Què estem perdent, a part d'oficis tradicionals com el de terrissaire?*

JS. Hem perdut la capacitat de reaccionar, la capacitat de contestació, la idea que podem ser agents del canvi. El poder real el tenen les multinacionals, el poder polític no és més que un intermediari entre el poder econòmic i el

consumidor, i ho hem acceptat com una cosa que és així perquè havia de ser així. Ens sembla que no té sentit plantejar possibilitats de vida diferents, perquè som conscients que el canvi no és a les nostres mans. Podem treure un govern i ficar-ne un altre, ja sigui a través d'eleccions o d'una revolució, però tenim clar que les multinacionals no es poden abatre. No podem fer una revolució contra la Coca-Cola. El poder econòmic és un poder mundial que no podem abastar, ni enderrocar, ni substituir. El problema és que ja no hi ha idees que mobilitzin la gent.

EP. *¿El gran fracàs de la humanitat és que el progrés científic no hagi anat acompanyat d'un progrés moral?*

JS. El progrés científic no ha anat mai acompanyat d'un progrés moral. A més, ara la paraula *progrés* s'utilitza molt poc, s'ha substituït per *desen-*

volupament. Les substitucions de paraules mai són innocents. El progrés comportava un avenç cap a un món més humà, teníem la il·lusió que podríem progressar moralment. Ara ja no la tenim. I no parlo de moralisme ni de puritanisme. Defenso una ètica de la responsabilitat personal i col·lectiva.

EP. *El discurs ètic és molt present a les seves novel·les. ¿Concep la literatura com un instrument per donar lliçons ètiques?*

JS. No, no. És una ingenuïtat pensar que la literatura serveix per canviar el món. No ha passat mai. Si Dostoievski no hagués existit, el món seria tal com és. La literatura i l'art en general tenen una influència relativa. Influeixen en allò que transporta el riu però no determinen el camí per on passa el riu.

EP. *Utilitza la novel·la com a excusa per anar inserint els seus comentaris, reflexions i opinions.*

En el fons, ¿la història que explica és el menys important?

JS. Intento que la història sigui important en ella mateixa. Però no puc ni vull evitar la meua pròpia presència dins del que estic narrant. No transcripc coses de la meua vida, no faig literatura autobiogràfica, sinó que expresso la meua visió del món. Ara bé, tampoc crec que els meus personatges siguin una mena d'autòmats al servei de la meua necessitat d'expressar el que penso.

EP. *Sigui com sigui, la veu del narrador té molt pes en els seus llibres. Un narrador que, per cert, no es distancia gens de vostè mateix. ¿Narrador i autor són una mateixa cosa?*

JS. El narrador no existeix, només hi ha l'autor. I jo com a autor tinc una presència molt forta dins de les meves novel·les. La meua forma de narrar obre la porta a la possibilitat que l'autor prengui la paraula. Es produeix un desplaçament de perspectiva i el lector entén que aquell comentari el fa directament José Saramago. El narrador és un invent acadèmic, se'l devia inventar una universitat i després totes les altres s'hi van apuntar. Hem de tornar a pensar en l'autor. ¿On és el narrador en una obra de teatre? ¿On és el narrador a *Las Meninas* de Velázquez? ¿Per què no assumim d'una vegada la presència d'un autor que aboca la seva experiència vital a l'obra que fa? Ara sembla que es torna a reivindicar la importància de la figura de l'autor. Tant de bo.

EP. *Diu que 'La caverna' forma una trilogia involuntària amb 'Ensayo sobre la ceguera' i 'Tots els noms'. ¿Per què insisteix en el fet que és involuntària?*

JS. No és una insistència meua sinó vostra, dels periodistes. Quan vaig escriure *Ensayo sobre la ceguera* no pensava en cap trilogia; quan vaig publicar *Tots els noms*, tampoc.

Quan vaig tenir la idea de *La caverna* em vaig adonar que hi havia una unitat d'intenció entre els tres llibres: d'alguna manera constituïen una trilogia, sí, però involuntària, perquè no m'havia proposat fer-la.

EP. *Quan encara no havia començat a escriure 'La caverna' ja tenia clar que es titularia així. ¿Sempre bateja les seves novel·les abans d'escriure-les?*

JS. Moltes vegades la idea d'una novel·la se m'apareix amb el títol inclòs. No va ser el cas d' *Ensayo sobre la ceguera* (tot i que no vaig trigar gaire a trobar-ne el títol), però sí de *L'any de la mort de Ricardo Reis*: la idea proposava ja el títol, la idea era el títol. Normalment, les primeres paraules que escric a l'hora de començar una novel·la són les del títol. Després només em falta escriure la novel·la.